

RDEČI KRIŽ SLOVENIJE NA OSVOBOJENEM OZEMLJU

KATARINA KOBE-ARZENSK

V času, ko se je vojna nagibala v prid partizanskih brigad in zavezniških armad, je Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ) dal pobudo za ustanovitev Rdečega križa Jugoslavije. Pri Vrhovnem štabu je bil ustanovljen centralni odbor Rdečega križa kot vrhovno telo. Obenem so bila dana navodila za organiziranje Rdečega križa na področjih narodnoosvobodilnih svetov.

Sekretar Izvršnega sveta Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) Boris Kidrič je poveril ustanovitev slovenskega Rdečega križa dr. Dragu Marušiču. Ustanovno listino Rdečega križa Slovenije (RKS) in njegov pripravljani odbor sta sestavila dr. Drago Marušič in takratni organizacijski sekretar SNOS dr. Marjan Breclj. Pripravljani odbor je 11. junija 1944 izdal naslednji razglas: »Na pobudo in v sporazumu s Predsedstvom SNOS in Glavnim štabom Narodnoosvobodilne vojske in pomožnih odredov Slovenije (NOV in POS) sklicujemo podpisani zborovanje za ustanovitev Rdečega križa Slovenije. Notranji in zunanji vojaški in politični položaj narekujejo nujno potrebo ustanovitve Rdečega križa, ki naj prevzame v teku te vojne same in v času po osvoboditvi vse naloge, ki pripadajo takim ustanovam po mednarodnem pravu. Rdeči križ Slovenije bo sestavni del jugoslovanskega Rdečega križa. Sporočamo vam, da se ustanovni sestanek vrši v nedeljo dne 18. junija 1944 ob 10. uri dopoldne v Gradacu v Beli krajini. Ohranite čas in kraj zborovanja konspirativno. SF-SN!« Razglas so podpisali: dr. Drago Marušič (bivši ban in minister ter član SNOS), Jaka Avšič (namestnik komandanta Glavnega štaba NOV in POS), Vida Tomšič (članica SNOS in Glavnega odbora SPŽZ), prodekan Andrej Ilc (župnik v Podzemlju v Beli krajini) in dr. Bogdan Breclj (zdravnik in šef vojaške bolnišnice).

Občni zbor je bil določenega dne v lepo okrašeni dvorani Sokolskega doma v Gradacu, kjer se je zbralo 150 ljudi. Med pomembne zastopnike, ki so se udeležili zborovanja, sodijo: predsednik Izvršnega odbora Osvobodilne fronte (OF) Josip Vidmar, člani SNOS Vida Tomšič, Josip Jeras, France Svetek in dr. Marjan Breclj; član Izvršnega sveta Zoran Polič; član CK KPS Miha Marinko; vodja Znanstvenega inštituta dr. Franc Zwitter; predsednik Komisije za ugotovitev zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedniku SNOS dr. Maks Šnuderl in glavni javni tožilec dr. Vito Kraigher. Nacionalni

komite osvoboditve Jugoslavije je zastopal dr. Kržišnik, narodnoosvobodilno vojsko komandant Glavnega štaba major Franc Rozman in tuje vojaške misije angloameriški kapetan Jim Goodwin in sovjetski polkovnik Patrahajcev.

Med važne točke dnevnega reda na zborovanju prištevamo predlog o ustanovitvi Rdečega križa Slovenije in volitve Glavnega odbora ter delegatov Rdečega križa Slovenije.

Delovanje Rdečega križa Slovenije je bilo zasnovano na določbah ženevske konvencije (27. 7. 1929), na konvencijah o ravnanju z vojnimi ujetniki (27. 7. 1929), na določbah konvencije o mednarodni uniji za pomoč (12. 7. 1927) ter na sklepu Lige društev Rdečega križa glede ustanavljanja Podmladka pri društvih Rdečega križa (20. 3. 1922).

Društvo Rdečega križa, so poudarjali, je človekoljubna in privilegirana narodna ustanova. Med vojno naj bi bilo društvo RKS pomožen organ sanitete narodnoosvobodilne vojske, v mirnem času pa glavni pobudnik vseh človekoljubnih in kulturnih udejstvanj. Zlasti bo njegova naloga sodelovati pri obnovi države, skrbeti za invalide in sirote ter naraščaj, ki naj se vzgaja v ljubezni do bližnjega, naroda in domovine.

V prvi glavni odbor RKS so bili izvoljeni: dr. Drago Marušič kot predsednik, Engelbert Gangl, Vida Tomšič in Andrej Ilc kot podpredsedniki in Josip Jeras (predsednik slovenskih vojnih dobrovoljcev iz prve svetovne vojne), dr. Bogdan Breclj (primarij) in Sonja Falatova (uradnica) kot tajniki. Za člane so bili izvoljeni: dr. Niko Županič (univerzitetni profesor), Franjo Novak (trgovec), dr. Igor Tavčar (zdravnik), dr. Pavel Lunaček (primarij), dr. Franc Novak (asistent Inštituta za novotvorbe), dr. Marjan Ahčin (zdravnik Mestnega fizikata v Ljubljani), Peter Koren (veletrgovec v Črnomlju), Stanko Novak (kmet iz Preloke), Tone Nartnik (delavec, član Delavske enotnosti za Gorenjsko), dr. Jože Vilfan (odvetnik in član PO OF za Primorsko), Mavricij Borec (delavec, član PO OF za Gorenjsko), Henrik Kužnik (upravni uradnik in član OO OF Ribnica), Zora Janežič (učiteljica z Vrhnike), Ivan Šober (kovač iz Toplic), Vilma Bebler (predsednica glavnega odbora ZSM), Ferdo Kravanja (delavec, tajnik NOO Tolmin), Pepca Žagar (gospodinja), Mara Osolnik-Rupena (članica Glavnega odbora SPŽZ). Predsedstvo SNOS je delegiralo v Glavni odbor RKS Franca Svetka, člana SNOS, in dr. Lada Milavca, načelnika

odseka za zdravstvo pri Predsedstvu SNOS (ta se je kasneje ponesrečil). Glavni odbor NOV in POS je zastopal generallajtnant Jaka Avšič. Osem mest je bilo pridržanih za neosvobojene predele Slovenije.

Ker so bili nekateri člani pozneje službeno odsotni, klicani na drugo službeno dolžnost ali pa so padli v borbi, so bili imenovani v Izvršni odbor Glavnega odbora RKS Tone Toman, načelnik odseka za socialno skrbstvo pri Predsedstvu SNOS, dr. Tone Ravnikar, civilni okrožni sanitetni referent za belokranjsko okrožje, in Martin Šlibar, učitelj ter načelnik odseka za Podmladek RKS. Ko je bil predsednik Glavnega odbora RKS dr. Drago Marušič poklican v zvezno vlado, sta opravljala njegove posle v Predsedstvu Glavnega odbora RKS Franjo Novak in Jože Jeras; namesto slednjega pa je od februarja 1945 opravljal te posle Martin Šlibar. Tajniške posle je ves čas urejevala Milica Falatova.

Z ustanovnega zborovanja Rdečega križa je predsednik dr. Drago Marušič poslal Rdečemu križu Demokratične in federativne Jugoslavije pozdrave s kratko obrazložitvijo namena zborovanja in ustanovitve RKS. Prav tako je poslal pozdrave tovarišu Titu kot vrhovnemu komandantu NOV in POJ. O ustanovitvi RKS je poročal radio OF. Novico o ustanovitvi RKS je priobčil tudi časopis Pravica, toda nekoliko kasneje. Dne 11. septembra 1944 je Glavni odbor RKS sporočil Ligi društev Rdečega križa v Ženevi, da je bil ustanovljen RKS kot sestavni del Rdečega križa Demokratične in federativne Jugoslavije, ki deluje na osvobojenem ozemlju. Istočasno je Glavni odbor RKS prosil Ligo, da bi posredovala pri poizvedovanju v tujini in mu pošiljala odgovore preko podružnice v Bariju, še preden je Rdeči križ Jugoslavije sprejet kot član v Ligo društev Rdečega križa.

Sedež Glavnega odbora RKS je bil od njegove ustanovitve do osvoboditve, ko se je preselil v Ljubljano (11. maj 1945), v Semiču v Beli krajini (v Dergančevi hiši, I. nadstropje, kjer je bila gostilna). Vse posle Glavnega odbora RKS je vodila pisarna, ki je bila organizirana v juliju 1944. Sklicane so bile štiri seje Izvršnega odbora, Glavni odbor pa je imel od svoje ustanovitve do prvega občnega zbora po osvoboditvi 10 sej, nadzorni odbor pa eno. S centralnim odborom Rdečega križa Jugoslavije je imel Glavni odbor RKS stalne stike; od tega je prejemal načelna navodila in mu posredoval vse zveze s tujino. V delovnem zapisniku je bilo zabeleženih 366 spretih in oddanih dopisov ter 13 organizacijskih okrožnic. Glavni odbor RKS je imel tudi svoj tekoči račun pri denarnem zavodu Slovenije. Izdana so bila obširna začasna pravila

te humane ustanove, navodila krajevnim odborom, članske izkaznice, tiskovine za poizvedovanje pogrešanih, učna snov za sanitetne tečaje in podobno. Za čim plodnejše delovanje je bilo že na prvi seji Glavnega odbora RKS, 14. julija 1944, ustanovljenih sedem odsekov: 1. administrativni, 2. organizacijsko-propagandni, 3. gospodarsko-finančni, 4. sanitetni, 5. poizvedovalno-informacijski, 6. socialni in 7. odsek za Podmladek.

Upravna ureditev RKS je bila usklajena z upravno organizacijo ljudske oblasti. Obstajali so naslednji upravni organi: Glavni odbor, okrožni, okrajni in krajevni odbori ter odbori Podmladka RKS. Glavni odbor je bil najvišji upravni organ RKS, kateremu so bili podrejeni vsi drugi odbori. Glavni odbor RKS je takoj na začetku izdal priporočilo o ustanavljanju enot RKS. Krajevni odbori naj imajo glede na število prebivalstva 4–10, okrajni 8–12 in okrožni odbori 10–15 odbornikov. Odbori izvolijo iz svoje srede potrebne funkcionarje: predsednika, tajnika in blagajnika. Da bi lahko ustanovili enote Rdečega križa tudi manjši kraji, je bila dovoljena združitve dveh ali več krajev v eno enoto Rdečega križa. Najvišji upravni organ RKS je tudi priporočal, da pridejo v odbore tisti ljudje, ki niso bili zaposleni v drugih partizanskih ustanovah in ki so imeli smisel in zanimanje za delo Rdečega križa. Še posebej je bilo poudarjeno sodelovanje deklet in žena iz vseh slojev prebivalstva. Za Podmladek naj bi skrbele partizanske mladinske organizacije in učiteljstvo. Organizacija enot Rdečega križa na osvobojenem ozemlju naj bi bila po možnosti izvedena do 15. avgusta 1944, kajti Glavni odbor RKS je imel namen organizirati Teden RK od 13. do 20. avgusta 1944 in bi do tega časa morali že delovati krajevni, okrajni in okrožni odbori. V krajih, kjer ne bi uspeli do določenega dne zaradi nepredvidenih težkoč organizirati enot RKS, naj to za gotovo naredijo v Tednu Rdečega križa in sicer že prve dni.

Takoj po ustanovitvi RKS so zaživel na osvobojenem ozemlju prvi krajevni odbori RKS. Okraj Črnomelj je imel 5 enot, Metlika 3 in Semič 3. Vsi trije okraji so imeli po dveh mesecih obstoja RKS kar 2728 članov. Eden izmed okrajev novomeškega okrožja je imel 693 članov, čeprav so v te kraje često vdiral Nemci. Redko naseljena okrajna ribniškega okrožja Loški potok in Banja Loka sta šteli 500 članov. Tudi Notranjska ni zaostajala. Okraj Loška dolina je imel 993 članov in je že jeseni 1944 nameraval ustanoviti okrepevalnico za mimoidoče transporte ranjencev. Cerknica je imela 342 članov.

Iz poročila Glavnega odbora RKS Odseku za propagando in informacije pri Predsedstvu SNOS zvmemo, da je imel slovenski Rdeči križ na dan 29. septembra 1944, to je po dveh mesecih delovanja, v belokranjskem okrožju okraj Črnomelj 12 krajevnih odborov z 969 člani. Članarine so zbrali za 12.879 lir. V Tednu Rdečega križa je bilo 8 prireditiv. Do tega dne so zbrali tudi 2520 lir prostovoljnih prispevkov. Dvema družinama so izplačali podporo v znesku 2000 lir. Za ranjence so nabrali 58 paketov s hrano in obleko. V okraju Metlika je bilo 16 krajevnih odborov RKS s 1256 člani. Članarine so zbrali za 14.883 lir, v Tednu Rdečega križa so bile 3 prireditve, za ranjence je bilo zbranih 2178 lir prostovoljnih prispevkov. Izplačali so v znesku 94.900 lir podpore. Sladkor je dobilo 129 dojenčkov. Poleg denarja so zbrali za ranjence še 318 kg raznih živil. V okraju Banja Loka, ki je spadal v ribniško okrožje, je bilo organiziranih 25 krajevnih odborov z 842 člani. Članarine so nabrali 9755 lir. V Tednu Rdečega križa so bile 3 prireditve. Za ranjence so zbrali 2908 lir, 600 kun, 6 RM prostovoljnih prispevkov; poleg tega so jim razdelili precej hrane. Tudi podpore so izplačali 55 osebam v znesku 12.000 lir.

Zanimive podatke nam daje tudi naslednje poročilo Glavnega odbora RKS Predsedstvu SNOS, ki nosi številko 297, toda žal ni datirano. Tako beremo v poročilu: »Organizacija se lepo razvija. Posebno razveseljivi so uspehi na Primorskem in Štajerskem. Stanje:

Ljubljanska pokrajina ima 117 krajevnih enot in 6429 članov;

Štajerska 14 krajevnih enot in 2235 članov;

Primorska 173 krajevnih enot in 7180 članov;

skupaj je bilo 304 krajevnih enot in 15.844 članov.

Članarine je bilo pobrano 168.193 lir in 8675 RM in prostovoljnih prispevkov 75.182 lir, 16.029 RM, 600 kun in 5 dolarjev. Iz Koroške smo dobili prvo poročilo o ustanavljanju enot Rdečega križa. Podmladek se lepo razvija. Doslej je včlanjenih 3935 otrok. Poročila pošiljamo Tanjugu in našim listom. Rdeči križ Slovenije sodeluje z vsemi odseki pri Predsedstvu SNOS, posebno z odsekom za zdravstvo in socialno skrbstvo. Rdeči križ je tudi prevzel del bremen pri repatriaciji naših izgnancev, internirancev itd. V vseh okrožjih se bodo vršili samaritanski tečaji. Do sedaj so se vršili štirje v Črnomlju, zadnji v imenu Rdečega križa, in eden na Primorskem. V samaritanskih tečajih bodo predavali tudi o organizaciji Rdečega križa ter o osnovah administrativne službe. Predvidevamo posebne administrativne tečaje za vodstvo ustanov Rde-

čega križa. Sodelovanje z Glavnim odborom RKJ je uskladeno in ga stalno obveščamo o našem delovanju. Glavni odbor RKJ pozdravlja z veseljem naše uspešno delo, se veseli sodelovanja z nami in veruje, da bo naš jugoslovanski Rdeči križ eden najboljših ustanov Rdečega križa. Posebno mu pošiljamo propagandni material za inozemstvo, s katerim prikazujemo trpljenje naših ranjencev v sliki in besedi, bedno stanje našega naroda, izčrpanost otrok ter obupen položaj naših ranjencev. Odpremljamo pisma za inozemstvo ter poizvedujemo za pogrešanci doma in v inozemstvu. V ta namen se bo priredila pri Glavnem odboru RKJ in pri Glavnih odborih federativnih društev obširna kartoteka in popis vseh, ki so morali zaradi vojnih razmer spremeniti svoja bivališča po 1. aprilu 1941.«

Nadvse zanimivo, zelo bogato in obsežno je tudi poročilo o poslovanju RKS, ki ga hrani Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani v fasciklu 500. Tudi to ni datirano. Zaradi bogate vsebine je prav, da ga citiram: »Delo v posameznih okrožjih RKS:

Bela krajina ima 55 krajevnih enot, 4367 članov, 47.677 lir plačane članarine in 36.620 lir prostovoljnih prispevkov. V Tednu Rdečega križa so za ranjence nabrali 21.811 lir, 1319 kg suhe hrane, 380 kg sadja, 58 paketov, 99 jajc itd. Pogorelcem v Metliki — žrtvam nemškega vdora — je bilo nakazanih 96.900 lir, v nabiralni akciji so zbrali voz hišne opreme, orodja in perila (Semič), 518 kosov perila, 265 kosov gospodarskega orodja in gospodinjske opreme (Črnomelj). Pogorelci v Drašičih so dobili 25.000 lir, kot prvo pomoč pa 234 kg razne hrane, 12 padal, za 3000 lir sukanca in 4845 lir v gotovini. Bolnišnici v Kanižarici je bilo oddanih 95 jajc, 37 kg moke in 10 odev. Z mlečno akcijo so dobili 2711 mleka. Pokretna bolnišnica je dobila kruh, med, mleko, 500 kom. cigaret in 5200 lir v gotovini. V akciji »Vse za našo vojsko« so nabrali 2542 kg suhe hrane in sadja, 323,8 litrov tekočin, 377 kosov obleke in perila, 68 jajc, 7 parov čevljev, 25.412 lir gotovine, nekaj volne, preje, lanu, 43 parov nogavic in rokavic itd. Za božič je dobila vojska 20 kg potic, 22 kg sadja in 526 lir, a v ambulanti je bilo obdarovanih 75 vojaških bolnikov, vsak s 70 lirami, obdarovana je bila tudi partizanska straža (Metlika). Skupno s SPŽZ in ZSM oskrbujejo prehodne sirote iz bratske Hrvatske, ki se umikajo pred ustaši na osvobojeno ozemlje (Črnomelj, Metlika). V naših okrepčevalnicah dobe vsi ranjenci na prehodu okrepčila (Metlika, Semič). V Črnomlju se je končal samaritanski tečaj. Nadaljnji se zaradi pomanjkanja prostora ne more vršiti. Za revno šolsko mla-

dino so zbrali 95 kosov obleke in perila. Rdeči križ Slovenije bo prevzel v popolno oskrbo 180 otrok-sirot iz sosednje Hrvatske do povratka v domovino.

Notranjsko — Ribnica: ima 53 krajevnih enot, 2849 članov, 28.334 lir plačane članarine, 16.906 lir prostovoljnih prispevkov. Sem prištejemo še 600 kun, 6 RM in 5 dolarjev. Za ranjence so v Tednu Rdečega križa nabrali 1957 kg suhe hrane, 619 jajc ter 3585 lir, 600 kun in 6 RM v gotovini. Ob okupatorjevem vdoru je bila ubita tovarišica in predsednica okrajnega odbora RK.

Novo mesto: ima 13 krajevnih enot, 864 članov, 9043 lir plačane članarine in 12.929,20 lir prostovoljnih prispevkov. V Tednu Rdečega križa so za ranjence nabrali 311 kg suhe hrane in 111 jajc. Organizirali so nabiralno akcijo za pogorelce v Sušicah, ki je dobro uspela. Z mlečno akcijo podpirajo stalno nekaj najpotrebnejših. Bolnišnici v Kanižarici so poklonili 8 odej. Zaradi neprilik so odpovedali samaritanski tečaj. Za božič so poklonili: Odsek za socialno skrbstvo pri Predsedstvu SNOS 10.000 lir, Odsek za trgovino pri okrožnem odboru Novo mesto 10.000 lir, podprli so nekaj najsiromašnejših, s prepečenecem pa obdarovali pokretni bolnišnici XV. in XVIII. divizije in vojaško bolnišnico v neki vasi. Belogardisti so zaprli nabiralce članarine, preganjajo tudi člane Rdečega križa.

Severno Primorsko: ima 85 krajevnih enot, 3655 članov, članarine 12.504 lir in 20.885 lir prostovoljnih prispevkov. Imajo 8 ambulant, kjer nudijo pomoč ranjencem in ostalim. V osnutku imajo bolnišnico. Posluje 25 vaških lekarn. Končal se je samaritanski tečaj. Pripravljajo tečaj za babice. Iz Idrije dobavljajo za ranjence sladkor, kekse in sanitetni material. Čepovanskim pogorelcem so poklonili 19.000 lir, cerkljanskim 55.000 lir, ostale podpore znašajo 45.706 lir gotovine in 200 kosov perila.

Srednje Primorsko: ima 150 krajevnih enot, 10.728 članov, 189.626 lir plačane članarine in 96.299 lir prostovoljnim prispevkov. Pogorelcem iz Kobdila in Štanjela so nakazali podporo v znesku 54.600 lir. Ostalih podpor so razdelili za 17.310 lir. Imajo eno ambulanto s štirimi posteljami. Za božičnico so siromakom nakazali 2200 lir. Iz Gorice so spravili domov 78 Rihemberžanov, ki so se vrnili iz Nemčije na svoje požgane domove, jim nakazali 25.000 lir prve pomoči ter jih podpirali s hrano in obleko. Dobavljajo tudi sanitetni material za ranjence. Za božičnico so nabrali 218 kg hrane, 25 litrov vina in 800 lir za siromake; bolnišnici pa so poslali 10 kg peciva in 3 litre žganja. Stalno prehranjujejo in zdravijo ranjence. Dosedaj so jih oskrbeli

170. Pri njihovem delu je padlo 8 tovarišev in 1 tovarišica, a odvedenih je bilo 5 tovarišev in 1 tovarišica. Na Krasu so za ranjence nabrali 300 paketov.

Zapadno Primorsko: ima 49 krajevnih enot, 575 članov, članarine so nabrali 7254 lir in 6488 prostovoljnih prispevkov. V Tednu Rdečega križa so dobili za 2272 lir zdravil in sanitetnega materiala za ranjence, 103 kg suhe hrane, 80 litrov tekočin, 262 jajc, nekaj perila in copat.

Štajersko: Podatki se nanašajo predvsem na okrožje Kozje. Štajerska ima 14 krajevnih enot, 2235 članov, 8665 RM plačane članarine in 10.700,75 RM prostovoljnih prispevkov. Ustanovitev Rdečega križa je bila združena z veliko proslavo. Za naše ranjence so nabrali 556 jajc, 172 kg peciva in prepečenca, 1277 kg suhe hrane, 8,5 litrov žganja, 43 piščancev, razne druge hrane, papirja in mnogo sanitetnega materiala.

Po dobljenih podatkih je bilo v vsej Sloveniji organiziranih: 419 krajevnih enot, 24.773 članov, za 263.143 lir in 8665 RM je bilo plačane članarine in za 190.124,50 lir, 10.706,75 RM, 600 kun ter 5 dolarjev prostovoljnih prispevkov.

Vsi sodelavci se jasno zavedajo potrebe te organizacije, a tudi ljudstvo. Vsi odbori s požrtvovalnostjo delajo in kažejo veliko samodelnost pri organiziranju raznih nabiralnih akcij. V poročilih so podani lepi osnutki za ambulante, bolnišnice, razne tečaje, razširitev organizacije, a z vdori je bilo prekinjeno tako lepo začeto delo, posebno na Štajerskem in Primorskem. Pa naj okupator še tako divja, organizatorji niso obupli, nasprotno, s podvojeno silo so zgrabili, organizirajo in pomagajo povsod, da tudi Rdeči križ doprinese svoj delež naši osvobodilni borbi, da čimprej uresničimo naš sen — svobodno Slovenijo v Federativni demokratični Titovi Jugoslaviji. Glavni odbor RKS.«

Iz navedenih citatov je razvidno, da se je s prodiranjem partizanskih brigad ideja Rdečega križa širila po vsej Sloveniji. Prvotnim odborom Rdečega križa na osvobojenem ozemlju so sledili odbori na Notranjskem, Slovenskem primorju in Štajerskem. Narodnoosvobodilna borba je prinesla misel Rdečega križa tudi na slovensko Koroško. Tako je bil RKS kmalu povezan z vsemi pokrajinski slovenskega ozemlja. Kljub nevtralnosti organizacije Rdečega križa in njenega osebja so na Primorskem in Notranjskem padale žrtve pri ustanavljanju enot. Številni organizatorji so bili zaprti. Toda mlade človekoljubne inštitucije ni mogla zavreti nobena sila. Ljudstvo je z zaupanjem vstopalo v njene vrste, posebno pa tisti, ki jim je okupator prizadejal

največ gorja. Rdeči križ je postal vseljudska organizacija, ki je imela 18. januarja 1945 na slovenskem ozemlju 388 enot in 24.453 članov ter v aprilu 1945 25.273 članov; skupaj s Podmladkom je bilo čez 30.000 članov RKS, kar je velik in pomemben uspeh v tej kratki dobi. Članarina je znašala letno 24 lir ali 10 RM. Ker je bil RKS ustanovljen sredi leta 1944, se je plačala za to leto le polovica letne članarine. O enotah, članstvu, članarini in prostovoljnih prispevkih v okrožjih RKS tik pred koncem vojne (27. aprila 1945) naj spregovori naslednja razpredelnica:

Okrožje	Število enot	Člani	Članarina	Prostov. prispevki
Novo mesto	68	5.231	56.710 lir	48.000 lir
Notranjsko-Ribnica	52	2.849	28.334 lir	16.900 lir
Sev. Primorska	85	3.655	12.504 lir	20.885 lir
Sred. Primorska	150	10.728	189.626 lir	96.300 lir
Zah. Primorska	49	575	7.254 lir	6.500 lir
Štajerska-Kozje	14	2.235	8.665 RM	10.700 RM
Skupaj	418	25.273	294.428 lir 8.665 RM	188.585 lir 10.700 RM

V kratkem obdobju uspešnega delovanja je RKS prirejal stalne nabiralne akcije za ranjence. Tem je bila posvečena največja skrb. Poleg tega je organiziral RKS še vrsto posebnih akcij (npr. akcijo za sladkor, plenice, mleko, akcijo »Vse za našo vojsko«). Za bolne in slabotne dojenčke je bilo v eni sami akciji zbranih 100 kg sladkorja, 400 kosov plenice in 64 metrov tkanine za otroško perilo. Vse to je bilo razdeljeno na pet okrajev, kjer so pomoč po nasvetih zdravnikov in civilnih ambulant dobili najpotrebnejši. S stalnimi prostovoljnimi prispevki si je RKS zbral potrebno hrano in sanitetne potrebščine. Tako si je tudi pridobil mnogo žganja za zdravstvene namene. Ob podobnih priložnostih se je nabralo več tisoč kilogramov suhe hrane, še več pa suhega sadja. Darovanih je bilo mnogo jajc, več sto paketov, različnega peciva, prepečenca, potic, piščancev in zelenjave. Prebivalstvo je nudilo tudi obleko, obutev in odeje. Prispevalo je poleg precejšnje vsote denarja še sanitetni material. Za ranjence je bilo na voljo celo nekaj cigaret.

Od 13. do 20. avgusta 1944 je bil »Teden Rdečega križa«, ki so ga počastili s številnimi predstavami. V ta namen so se pri vseh okrajih RKS formirali tričlanski pripravljalni odbori. Sodelovale so krajevne kulturne skupine, pevski zbori, mladina, narodno gledališče in vojaška godba. Že v začetku avgusta je Glavni odbor RKS sporočil vsem okrožnim pripravljalnimi odborom naslednje: »Pri prireditvah v Tednu Rdečega križa bodo sodelovali: frontni teater in podoficirska šola VII. korpusa, propagandna skupina notranjskega odreda, invalidski pevski zbor, vojaška godba,

oficirska šola, Slovensko narodno gledališče, pevski zbor meščanske šole in mladi harmonikarji iz Črnomlja. Razen tega bodo sodelovale vse kulturne propagandne skupine operativnih edinic tam, kjer se bodo v Tednu Rdečega križa nahajale. Na Primorskem, Gorenjskem, Štajerskem in Koroškem bodo prireditve Tedna Rdečega križa izvedli pokrajinski in okrožni pripravljalni odbori RKS skladno s tamkajšnjimi razmerami. Pri izvedbi programa naj sodelujejo tudi krajevne kulturne in mladinske skupine.« V Tednu Rdečega križa so priredili na osvobojenem in delno kontroliranem ozemlju zbirko daril za ranjence in bolnike civilnih bolnišnic. Na pridobljenem ozemlju so Teden Rdečega križa organizirali takrat, ko so to razmere dopuščale. Poglavitni namen »Tedna« na tem področju je bil ustanavljanje novih enot Rdečega križa. Kljub izrednemu uspehu Tedna Rdečega križa je Glavni odbor RKS v svoji okrožnici šte. 5 z dne 23. VIII. 1944 naznanil, da se odslej ne bodo več organizirale nabiralne akcije, ker je slovenski narod preveč izčrpan, razen v izjemnih primerih. Priporočajo pa, da se v jesenskih mesecih prirejajo samaritanski tečaji in predavanja o prvi pomoči ranjencev in obolelih, o potrebi medsebojne pomoči v nesreči, o zdravstvu in sanitetnih razmerah pri nas in o splošnih ciljih in nalogah Rdečega križa. Tečaje naj vodijo zdravniki ali strokovno izobraženi ljudje.

Rdeči križ je priskočil na pomoč pogorelcem v Čepovanu, Cerkljah, Kobdilu, Štanjelu, Brkinih, Dragatušu in Sušicah. Ko so vdrl v metliški okraj nemški fašisti in njihovi pomagači pod vodstvom domobranskih izdajalcev Vlaga in Črnujla ter izropali letino, požgali gospodarska poslopja, odgnali živino in odnesli vse, kar je imelo kakršnokoli vrednost, je prizadetim prebivalcem Rdeči križ dal pomoč iz lastnih sredstev. V ta namen je tudi organiziral zbiralno akcijo v neprizadetih okrajih belokranjskega okrožja. Zbirka je, če upoštevamo splošne razmere, odlično uspela. V nekaj dneh je bilo zbranih 44.900 lir v gotovini in mnogo raznovrstnega materiala.

Mladi ustanovi Rdečega križa so pomagale vse množične organizacije in ljudska oblast. Iz dotacije v znesku 800.000 lir, ki jo je nakazalo Predsedstvo SNOS, je Izvršni odbor RKS podelil 450.000 lir okrožjem bivše ljubljanske pokrajine in 250.000 lir Slovenskemu primorju. Okrožnemu odboru Rdečega križa Novo mesto so darovali Odsek za socialno skrbstvo pri Predsedstvu SNOS 10.000 lir, Komisija za upravo narodne imovine 5000 lir in Odsek za trgovino pri okrožnem NOO Novo mesto 10 tisoč lir za podporo ranjencem in potrebnim.

Organizacijski razvoj RKS bo vsekakor osvetlilo tudi poročilo Glavnega odbora RKS Predsedstvu SNOS, ki je datirano s 5. aprilom 1945. Poročilo navaja, da je bila 25. marca v Črnomlju izredna skupščina okrožnih odborov RKS Novo mesto in Bela krajina zaradi združitve v okrožje Novo mesto. Omenja tudi, da so bile 16. februarja 1945 na učiteljski konferenci v Dragatušu v Beli krajini izoblikovane smernice o poslovanju RKS in Podmladka. Povedati še velja, da je bil 4. marca zbor funkcionarjev najbližjih krajevnih enot Rdečega križa, in sicer popoldne v Črnomlju in Dragatušu, dopoldne pa v Adlešičih; 18. marca je bil tak zbor v Starem trgu ob Kolpi, 19. marca zopet v Črnomlju in 2. aprila v Toplicah. V poročilu so napovedani sestanki še v Metliki, Gradacu in Semiču. Namen teh zborovanj je bil poživitev dela krajevnih enot, spoznavanje razmer in teženj ter kritika navodil v okrožnicah. V omenjenem poročilu je še navedeno, da je Glavni odbor RKS dovolil pokrajinskemu pripravljalnemu odboru RKS za Primorsko, da si zaradi slabih pošt-nih zvez ustanovi začasno blagajno, kamor odvajajo okrožja denar. Tu tudi zvemo, da je bil v Adlešičih zaključen samaritanski tečaj, ki ga je obiskovalo 18 tečajnic.

Vzporedno z razvojem organizacije je delovala tudi propaganda, ki je prikazovala tu-jini težave borbe, trpljenje naroda, ki se je boril za svojo socialno in nacionalno svobodo. Pri tem se je odsek za propagando posluževal fotografij in člankov o ranjencih in zločinih okupatorja. Zbrano gradivo je pošiljal preko Glavnega odbora RKJ v inozemstvo za liste in časopise naših izseljencev. Zasluga za dobre stike z našimi izseljenci v Ameriki gre opolnomočencu RKJ v Bariju dr. Neubauerju. Nadvse zanimivo je tudi, da je propagandni odsek pri SNOS pripravljaj tiskovno in fotografsko razstavo za inozemstvo. Gradivo z zdravstvenega področja naj bi pripravil RKS. Ali je bila ta razstava resnično poslana v tu-jino, v poročilih nisem mogla zaslediti. Nava-jam dva dokumenta — pismi Vide Tomšič Glavnemu odboru RKS — z dne 9. in 18. sep-tembra 1944, ki bolj obširno poročata o tej razstavi. Prvo: »Pošiljam vam ves material, ki smo ga dobili od zdravnikov. Naš propa-gandni odsek sedaj sestavlja tiskovno in fo-tografsko razstavo za inozemstvo iz vseh pa-nog našega življenja in dela. V to razstavo se mora nujno vključiti tudi oddelek, kjer bi se prikazalo naše delo na zdravstvenem pod-ročju. Razstave morajo biti štiri enake za Sovjetsko zvezo, Anglijo, Ameriko in Franci-jo, opremljene s primernim tekstom. Sporo-čite nam, če boste za razstavo prevzeli v ce-loti oddelek, ki zadeva bolnice in skrb za

ranjence. Razstavo pripravlja naš odsek za informacije in propagando. Priložene fotogra-fije nismo mogli poslati prej, dokler ne do-bimo še kopij, za kar še čakamo fotografski material. Pozdrave!« in drugo: »Kot sem vam že pisala, pripravljamo razstavo za inozem-stvo. Nudi se nam možnost, da jo sigurno pošljemo 20. t. m. in vas zato prosim, vklju-čite vaš material o bolnicah in sploh o va-šem delu v skupno razstavo. Material zbira odsek za informacije in propagando in poskr-beli bomo tudi za prevod v ruščino, angle-ščino oziroma v francoščino in poslali po možnosti štiri izvode razstave. Dobro je, če pošljete vsaj po en izvod posameznih foto-grafij s primernim tekstom. Nekaj fotografij o ranjencih imajo tudi že na propagandnem oddelku Glavnega štaba in nam jih bodo pos-lali. Material bi moral biti na točki 20 19. septembra opoldne, ker ga morajo še urediti in primerno opremiti. Sporočite, če ne morete poslati materiala. V okviru naše razstave bo-mo poslali tudi lepak Rdečega križa za Teden Rdečega križa in na podlagi podatkov, ki ste jih poslali, tudi kratko poročilo.«

Uspehi propagande niso izostali. V času od 26. februarja do 24. aprila 1945 so prispele štiri pošiljke. Prva pošiljka (17 zabojev), ki jo je daroval kanadski Rdeči križ, je vsebovala sanitetni material in posteljno perilo. Pomo-toma je bila naslovljena na sanitetski odde-lek pri Glavnem štabu. Kasneje je bilo pis-meno pojasnjeno, da je bila pomoč namenje-na Rdečemu križu Slovenije. Zaradi tega je sanitetni oddelek pri Glavnem štabu odstopil precej materiala civilni bolnišnici v Kaniža-rici pri Črnomlju, nekaj tega je porazdelil med civilne ambulante, ostalo pa je porabil za vojaške bolnišnice in operativne enote. Ameriški izseljenci so poslali 18 vreč čevljev in 11 zabojev raznega materiala. Šivalna stro-ja so odstopili ortopedski delavnici, zdravila sanitetnemu oddelku pri Glavnem štabu in garniture zdravniških instrumentov brigad-nim zdravnikom. Čevlje in prehrabene iz-delke (kakao, sladkor, mleko in moko) so raz-delili v soglasju z odsekom za socialno skrb-stvo in delegatom notranjskega okrožja no-tranjsko-ribniškemu in novomeškemu okrož-ju RKS. Veliko materiala (0,25 tone kondenziranega mleka, 8 ton ribjih konzerv, 1 tono čevljev, 25 ton civilne obleke, 2 dezinfektorja, 1156 kosov prešitih odev in 9 zabojev še raz-nega drugega materiala), ki so ga ameriški izseljenci namenili našemu Rdečemu križu, je bilo deponiranega v Dalmaciji. V Bari so sporočili, naj jim skupaj z obleko in obutvijo z letalom pošljejo nekaj sladkorja, riža, ma-ščob, pleníc in dud. V poročilu Glavnega od-bora RKS Predsedstvu SNOS 5. aprila 1945

je poudarjeno, kako nujno je, da odpotuje v. d. predsednika Martin Šlibar v Bari in Dalmacijo z nalogo, da namesti primerne ljudi pri Jadranski komisiji in v skladiščih v Splitu, Zadru in Biogradu. Pozabiti ne smemo, da so naši interniranci — Primorci na Korziki — namenili RKS od svojih prihrankov 1,500.000 lir.

Važno delo je opravljal tudi poizvedovalni odsek RKS. Pomagal je iskati svojcem pogrešance v narodnoosvobodilni vojski in tiste, ki so bili raztepeni po vsem svetu. Prav tako so prihajali na poizvedovalni odsek listi iz inozemstva. Kartoteka, ki jo je vodil poizvedovalni odsek, je že v februarju 1945 štela 1601 poizvedovalnih primerov, od teh je bilo 245 rešenih. Poizvedovanja so oteževali nejasni osnovni podatki in ilegalna partizanska imena. V februarju 1945 so prispela iz inozemstva številna pisma in nad tisoč poizvedovalnih listkov. Od teh se je več ko polovica nanašala na okupirano ali strogo kontrolirano ozemlje. Ostali so bili takoj razposlani. Naša ustanova se je povezala s slovenskimi Primorci (ujetniki bivše italijanske vojske), ki so bili v taboriščih v Italiji in Afriki, ter uredila dopisovanje med njimi in svojci v domovini. Prispela sta dva seznama s približno 400 imeni Primorcev iz taborišč v Philippevillu in Baufariki (Alžir). Zaradi tega je odpotoval Jože Jeras z ženo v Beograd, da z navodili in poverilnicami RKJ odpotujeta v Italijo. Poskušala sta tudi urediti dopisovanje ranjenec v svobodni Dalmaciji s svojci v domovini.

Sanitetni odsek je imel eno sejo, na kateri so bile razdeljene naloge. Ker je bil Rdeči križ v vojnem času sestavni del vojne sanitete, je RKS tesno sodeloval z vojaško saniteto in posvetil vso skrb ranjencem, sodeloval je pri opremitvi civilnih in vojaških bolnišnic, zbiral sanitetni material, hrano in priboljške za ranjence. Ustanavljal je ambulante, posebno na Primorskem, in opremljal po vaseh ročne lekarne. Za mimoidoče ranjence je imel lastne okrepčevalnice. Ko je bila v Kanižarici pri Črnomlju ustanovljena bolnišnica vojnega zaledja, je imel sanitetni odsek RKS velike zasluge pri njeni opremitvi, nabavi potrebnih zdravil ter instrumentov pa tudi pri namestitvi zdravstvenega osebja. Za izurjenje samaritanov so priredili tečaje, na Primorskem celo tečaj za babice.

Mimo skrbi za revno šolsko mladino in sirote, ki so pred ustaši pribežale iz Hrvaške, je Glavni odbor RKS izdelal poseben predlog o sodelovanju RKS pri repatriaciji naših izgnancev, internirancev, ujetnikov, prisilnih in prostovoljnih delavcev. Prva naloga jim je bila, da pri RKJ zvedo, kako bodo zavezniške oblasti in mednarodni Rdeči križ postopali

pri reševanju taboriščnikov, njih preskrbe s hrano, obleko in obutvijo in določiti zbiralne baze v Nemčiji pa tudi na Češkem za internirance v Šleziji. Za hrano naj bi poskrbel mednarodni Rdeči križ. Internirance naj bi v posameznih taboriščih prevzemale trojke, večše nemščine; tem se določijo še po trije spremljevalci za vodstvo transportov do zbirnih baz. Od zbirnih baz do karanten v naši državi bi bilo enajst vodij transportov, za vsako karantensko postajo eden. Za spremljevalce transportov so nameravali prirediti dvodnevni tečaj. Članom RKS, ki bodo sodelovali pri repatriaciji v tujini, mora RKJ priskrbeti potne liste, legitimacije in pooblastila, izdana od mednarodnega Rdečega križa zaradi neoviranega sodelovanja s predstavniki drugih nacionalnih društev Rdečega križa, ki se bodo z enakimi nalogami mudili v Nemčiji, in z okupacijskimi oblastmi zavezniških držav. V domovini, kjer se bodo organizirale karantenske postaje, bodo pomagali samaritanski tečajniki. Krajem, ki bodo določeni za zbirališča internirancev, je treba poskrbeti številčno močno ekipo, ki bo kos težki nalogi. Poskrbeli bodo za točna navodila. Nujno je, da so sodelavci pri repatriaciji večji prve pomoči in opremljeni s primernim sanitetnim priborom. Za tranzitne transporte preko Slovenije so določili štiri spremljevalce; za mimoidoče bodo priskrbeli hrano.

Ko so bili z ustanovitvijo RKS postavljeni temelji organizacije Rdečega križa na vsem takrat osvobojenem in delno po okupatorju kontroliranem ozemlju, je Glavni odbor RKS začel tudi z organiziranjem Podmladka. Ustanovna seja Podmladka RKS je bila sklicana v Semiču v Beli krajini v pisarni Glavnega odbora RKS dne 31. avgusta 1944. Te seje so se udeležili na predlog odseka za prosveto pri Predsedstvu SNOS Venčeslav Winkler, Drago Vončina in Martin Šlibar. Glavni odbor RKS je zastopala Milica Falatova, Zvezo slovenske mladine pa Pavle Bojc. Poleg teh zastopnikov so se seje udeležili še Vilma Baebler, Darinka Lubej, Julka Mihelčič in Majda Rančigaj. V Podmladek so sklenili vključevati mladino do osemnajstega leta. Na vsaki šoli naj bi bila dva odbora Podmladka: prvi za šolsko, drugi pa za izvenšolsko mladino. Oba odbora bi naj vodil učitelj na šoli in ju zastopal pri svojem krajevnem odboru RKS. Območje šolskega odbora Podmladka naj zajema področje šole. Za organizacijo Podmladka odgovarjajo na prvi šolski konferenci izvoljeni učitelji, v okraju in okrožju pa referenti za narodno vzgojo. Vodstvo odseka Podmladek RKS so sestavljali: Martin Šlibar, načelnik odseka, ter člani Venčeslav Winkler, Drago Vončina, Vilma Baebler, Darinka Lubej, Majda Rančigaj

in Julka Mihelčič. V oktobru 1944 so bila izdana začasna pravila Podmladka RKS. Temeljna naloga Podmladka je bila vzgoja mladine v ljubezni do bližnjega ter njena rast v dobre in zavedne državljane. Razvoj Podmladka so ovirali okupatorjevi vdori. Učiteljstvo se je s polno vneto zavzemalo za to mlado ustanovo. Dan Podmladka RK, 15. avgusta 1944, so mladi šolarji počastili z odrskimi prireditvami, kjer so nastopali sami, z izleti in predavanji. Nabirali so zdravilna zelišča, različen material in pomagali pri nabiralnih akcijah. Dopisovali so si z ranjenci, podmladkarji in mladino zavezniških držav. Do 18. januarja 1945 je bilo v Podmladek RKS včlanjenih 76 šol z 559 podmladkarji. Članarina Podmladka je letno znašala 6 lir ali 2,50 RM. Iz akta, ki ga hrani arhiv pri Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani (fasc. 500), zveemo za stanje Podmladka RKS v februarju 1945. To stanje nam nazorno kaže naslednja razpredelnica:

Okrožje	Število šol	Število članov	Člana rina	Odvod 50% članarine
Bela krajina	50	2.417	1.277	1.277
Notranjsko-Ribnica	6	528	431	431
Novo mesto	4	147	90	90
Sev. Primorska	22	826	374	—
Sred. Primorska	?	3.152	13.657	—
Zah. Primorska	?	63	235	235
Štajerska (Kozje)	5	870	—	—
Skupaj	87	8.003	16.064	2.033

V aprilu 1945 je imel Podmladek že 8583 članov.

Slika o delovanju Rdečega križa Slovenije na osvobojenem ozemlju seveda ni popolna. Omejuje nas skromno arhivsko gradivo. Navzlic temu pa je orisana podoba dovolj jasen dokaz pretresljive humanitarne akcije RKS v najtežjih trenutkih naše zgodovine.

UPORABLJENI VIRI

Za Žensko pomočno društvo za Kranjsko od njegove ustanovitve 1866 do združitve z Deželnim pomočnim društvom za Kranjsko 1902 sem uporabljala gradivo v fasciklih 859 in 961, Reg. št. I, ter v fasciklih 1078 in 1386, Reg. št. II, ki jih hrani Mestni arhiv v Ljubljani.

Za Deželno pomočno društvo za Kranjsko od njegove ustanovitve 1879 pa do združitve z Ženskim pomočnim društvom za Kranjsko 1902 sem črpala gradivo v fasciklih 859, 961, 1077 in 1387, Reg. št. I, ter v fasciklih 1078 in 1386, Reg. št. II, ki jih hrani Mestni arhiv v Ljubljani. Poleg tega sem uporabljala še »Rechenschafts-Bericht über die Thätigkeit des patriotischen Landes-Hilfs-

vereines für Krain« za leto 1890, 1891 in 1892, ki jih hrani knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani.

Za Deželno in žensko pomočno društvo Rdečega križa za Kranjsko od združitve 1902 pa do konca prve svetovne vojne 1918 sem uporabljala gradivo v fasciklih 1391, 1685 in 1688, Reg. št. I, ki jih hrani Mestni arhiv v Ljubljani. Mimo tega sem dobila podatke še v naslednjih virih: »Poročilo pod pokroviteljstvom njene cesarske in kraljeve visokosti presvetle gospe nadvojvodinje Marije Kristine stoječega Deželnega in gospejnega društva Rdečega križa za Kranjsko v letih 1909 do 1913« in brošurici »Kranjski Rdeči križ v vojnem letu 1914« (Od predsednika Deželnega pomočnega in gospejnega društva Gustava del Cotta); oboje hrani knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani. Navesti moramo še »Sonderbericht der unter dem Allerhöchsten Protektorate seiner Majestät des Kaisers und Ihrer Majestät des Kaiserin stehenden österreichischen Gesellschaft vom Roten Kreuze für die Zeit vom 1. März 1916 bis 28. Februar 1917«; to posebno poročilo je izšlo na Dunaju 1917.

Za zgodovinski pregled Rdečega križa Slovenije med obema svetovnima vojnima sem prebrala 2. Pravila društva Rdečega križa kraljevine gledala naslednje vire:

1. Rdeči križ — čemu je — kako deluje.

Ob 10-letnici Ljubljanskega oblastnega odbora Rdečega križa. Ljubljana 1930.

Jugoslavije in Zakon o društvu Rdečega križa Jugoslavije. Ljubljana 1933.

3. Pravilnik Podmladka Rdečega križa kraljevine Jugoslavije in Navodila za organizacijo in delovanje Podmladka Rdečega križa. Ljubljana 1934.

4. Poročilo Dravskega banovinskega odbora Društva Rdečega križa kraljevine Jugoslavije v Ljubljani.

Za VI. (XIII.) redno skupščino 12. marca 1939 v Ljubljani.

5. Poročilo Dravskega banovinskega odbora Društva Rdečega križa kraljevine Jugoslavije v Ljubljani.

Za VII. (XIV.) redno skupščino dne 16. marca 1941 v Ljubljani.

Vse navedene publikacije za to obdobje hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

Gradivo za zgodovinski razvoj Rdečega križa Slovenije na osvobojenem ozemlju sem dobila v obsežnem fasciklu št. 500, ki ga hrani Arhiv pri Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, in v naslednjih publikacijah, ki jih hrani knjižnica Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije:

1. Poročilo o poslovanju Rdečega križa Slovenije za skupščino Glavnega odbora v Ljubljani dne 7. aprila 1946;

2. Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije (ob 10-letnici RKS), letnik II, št. 3, 1954;

3. Teden Rdečega križa 1948.